

КОВАЛЬЧУК А. М.,
суддя
(Хмельницький окружний
адміністративний суд)

УДК 347.61/.64

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ПРАВОМ НА ОBOB'ЯЗКOVУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ

На основі чинного законодавства, судової практики та доктрини досліджені особливості прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку у спадщині, визначені підстави виникнення права на обов'язкову частку у спадщині, процедуру визначення кола осіб та розміру такої частки, можливості її збільшення чи зменшення. Окремо досліджені питання, пов'язані з можливістю усунення спадкоємців від спадкування.

Ключові слова: заповіт, право на обов'язкову частку, обов'язки спадкоємця, усунення від спадщини.

На основе действующего законодательства, судебной практики и доктрины исследованы особенности принятия наследства по праву на обязательную долю в наследстве, определены основания возникновения права на обязательную долю в наследстве, процедура определения круга лиц и размера такой доли, возможности ее увеличения или уменьшения. Отдельно исследованы вопросы, связанные с возможностью отстранения наследников от наследования.

Ключевые слова: завещание, право на обязательную долю, обязанности наследника, отстранении от наследства.

On basis of existing legislation, judicial practice and doctrine of peculiarities of acceptance of inheritance by right to a compulsory share of inheritance, defined grounds for emergence of right for compulsory share of inheritance, procedure for determining circle of persons and amount of such shares, possibility of its increase or decrease. We have studied issues related to possibility of exclusion of heirs from inheritance.

Key words: will, right to compulsory share, responsibilities of heir, to be relieved of inheritance.

Вступ. Право на обов'язкову частку майна у спадщині є обмеженням встановленого ЦК України принципу свободи заповіту і полягає в наділенні окремих категорій осіб частиною спадкового майна у випадку, коли вони не були визначені спадкодавцем у заповіті.

Така частка є правом певного кола осіб, але не є обов'язком її отримання, тому важливе значення має визначення особливостей прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку.

У зв'язку з тим, що інститут обов'язкової частки у спадщині є недостатньо дослідженим, не склалося єдиної загальноприйнятої думки щодо правової підстави обов'язкової частки майна у спадщині. Аналіз останніх досліджень показує, що серед вітчизняних учених (Б. Антимонова, В. Васильченко, Ю. Заїка, І. Новіцький, Є. Рябоконт, Я. Турлуковський, Є. Фурса, С. Фурса, В. Чуйкова, Л. Шевчук) досі тривають дискусії щодо визначення не тільки розміру обов'язкової частки майна у спадщині, а й особливостей та наслідків відмови від такого права.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження питань, пов'язаних із нормативно-правовим регулюванням і правозастосовчою практикою у сфері прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку у спадщині, що має важливе значення для захисту майнових прав неповнолітніх та непрацездатних осіб.

Спадкування обов'язкової частки в спадщині здійснюється на підставах, встановлених законом, шляхом прийняття спадщини в порядку, передбаченому статтями 1268–1269 ЦК України [1].

Спадкове правовідношення виникає у момент відкриття спадщини – у день смерті спадкодавця або набрання законної сили рішенням суду про оголошення особи померлою, оскільки саме в цей момент виникає необхідність вирішення юридичної долі майна померлого (правонаступництва).

Необхідно погодитись із точкою зору С. Фурси про те, що прийняття спадщини не є обов'язком спадкоємця, а його правом, яке потребує певних форм його виявлення залежно від віку та дієздатності, зважаючи на специфіку суб'єктного складу права на обов'язкову частку у спадщині [2, с. 427].

Відповідно до ч. 3 ст. 1269 ЦК України особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника. Ч. 4 ст. 1269 ЦК України встановлюється, що заяву про прийняття спадщини від імені малолітньої, недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун.

Видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом передусе перевірка нотаріусом наявності обов'язкових спадкоємців.

Необхідно відзначити точку зору С. Фурси про те, що презумпція прийняття спадщини – важлива гарантія здійснення прав та законних інтересів, визначених законом, категорій осіб, однак вона не враховує зміст основного принципу цивільного права щодо поєднання волі і волевиявлення особи [2, с. 428].

Аналізуючи положення ч. 3 ст. 1268 ЦК України, Є. Рябоконт піддає критиці встановлення такої презумпції, оскільки презумпція прийняття спадщини зумовлена виключно фактом спільного і постійного проживання спадкоємця разом зі спадкодавцем [3, с. 130–131].

Необхідно погодитись із такою думкою автора і щодо прийняття обов'язкової частки у спадщині, оскільки правова природа акта прийняття спадщини, який є правочином, тобто дією особи, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК України), полягає у здійсненні свідомого волевиявлення особи прийняти спадщину та не узгоджується з концепцією автоматичного набуття спадщини на підставі лише того факту, що спадкоємець постійно на час відкриття спадщини проживав зі спадкодавцем.

Право на обов'язкову частку у спадщині особисте, персоніфіковане. Згідно з п. п. «в» п. 11 постанови Пленуму ВСУ від 31.01.1992 року № 2 «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» [4] передбачено, що спадкоємець, який претендує на обов'язкову частку у спадщині повинен подати заяву про прийняття спадщини. Фактичне прийняття обов'язкової частки у спадщині законодавством не передбачено.

Спадкоємець може бути позбавлений права на обов'язкову частку у випадку, якщо він умисно позбавив спадкодавця життя (ч. 6 ст. 1224 ЦК України).

На практиці виникають питання, коли інші спадкоємці заперечують проти одержання частки у спадщині обов'язковим спадкоємцем, коли останній ухилився від надання допомоги спадкодавцеві відповідно до вимог ч. 5 ст. 1224 ЦК. Вирішення цього питання потребує звернення до суду, оскільки особами, які мають право на обов'язкову частку, є неповнолітні, малолітні, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатні вдови (вдівці), непрацездатні батьки, які через стан здоров'я, вік, хворобу, або іншу причину не мали можливості доглядати за спадкодавцем, ухилилися від утримання дитини, не платили аліментів, призначених судом, були у розшуку.

Так Красилівським районним судом Хмельницької області було розглянуто справу за позовом про усунення від права на спадкування обов'язкової частки у спадщині, визнання її такою, що втратила право на частку в майні колгоспного двору та визнання права власності

в порядку спадкування за заповітом. Судом було встановлено, що ОСОБА_3 ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві ОСОБА_5, який через похилий вік, тяжку хворобу і каліцтво був у безпорадному стані. ОСОБА_3 після 1978 року спільно з спадкодавцем не проживала, ніяких стосунків із ним не підтримувала, ухилялася від надання ОСОБА_5 будь-якої допомоги, не хоронила після смерті.

Наведене підтверджується показаннями позивача, голови митинецької сільської ради ОСОБА_9, довідками митинецької сільської ради Красилівського району Хмельницької області від 03.03.2009 року за № 141, красилівської ЦРЛ від 18.02.2009 року за № 209, вереміївського будинку-інтернату для громадян похилого віку та інвалідів від 03.03.2009 року за № 67, в результаті чого судом було задоволено вимогу позову щодо усунення цієї особи від спадкування [5].

Отже, в окремих випадках важливого значення набуває усунення від права на обов'язкову частку у спадщині.

Спадкоємцем може бути будь-яка правоздатна особа. Водночас до спадщини можуть залучатись лише ті особи, які здатні спадкувати, оскільки в законодавстві встановлені підстави усунення від спадщини осіб, які формально можуть претендувати на отримання спадкового майна, проте їх право стати спадкоємцем обмежується.

Керуючись нормами загальнолюдської моралі, законодавець визначає і коло осіб, які усуваються від отримання спадщини, незважаючи на їхні родинні чи сімейні зв'язки з померлим, а в певних випадках – незважаючи і на раніше висловлену волю спадкодавця в заповіті. Особи, які внаслідок своєї протиправної поведінки позбавляються законодавством права на отримання спадщини від конкретного спадкодавця, в теорії цивільного права називають «негідними» або «недостойними» спадкоємцями [6, с. 754; 7, с. 973; 8; 9].

У літературі неодноразово висловлювалися пропозиції про законодавче встановлення кола обставин, які були б підставою для усунення від спадщини.

Так, В. Серебровський пропонував позбавляти спадкоємця права спадкування, якщо він: а) шляхом обману, погроз чи насильства перешкоджав складанню чи скасуванню заповіту; б) навмисно знищив чи пошкодив заповіт за умови, що заповідач не мав можливості його поновити; в) викрав чи приховав заповіт за умови, що ці факти встановлені в судовому порядку [10, с. 28]; г) позбавлений судом батьківських прав [11, с. 54].

З аналогічними пропозиціями виступав і С. Ландкоф, який писав, що є «так звані негідні і злочинні спадкоємці», і наша судова практика позбавляла таких осіб права спадкування, що цілком правильно. Але таке усунення і позбавлення права спадкування законами не передбачалось. Необхідно, щоб закон усунув згадані категорії осіб від спадкування [12, с. 405].

Т. Чепіга пропонувала віднести до негідних спадкоємців осіб, які не лише вчинили злочин проти життя, здоров'я, честі та гідності спадкодавця чи будь-яких інших спадкоємців, а й інші дії, не пов'язані із вчиненням злочину [13, с. 8].

Після прийняття радянськими республіками на початку 60-х років нових цивільних кодексів інститут негідних спадкоємців дістав своє закріплення в законодавстві. Норму, яка визначала поняття особи, що усувалася від спадщини, було виокремлено в окрему статтю, хоча в цивільних кодексах колишніх союзних республік і не було єдиної формули, яка б дала змогу вичерпно визначити поняття негідних спадкоємців.

Наприклад, за ЦК РРФСР і ЦК Казахської РСР не мали права спадкувати ні за законом, ні за заповітом громадяни, які своїми протиправними діями, спрямованими проти спадкодавця, кого-небудь із спадкоємців або проти здійснення останньої волі спадкодавця, сприяли закликанню їх до спадкування, якщо ці обставини були підтвержені в судовому порядку.

Такими діями могли бути умисні та спеціально спрямовані проти спадкодавця чи інших спадкоємців дії, наприклад, убивство спадкодавця чи спадкоємця, примушення спадкоємців шляхом погроз до відмови від спадщини, спроба замінити заповіт [14, с. 29].

Відповідно до ст. 1224 ЦК України усуваються від права на спадкування як за законом, так і за заповітом особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з мож-

ливих спадкоємців, або вчинили замах на їхнє життя. Якщо, незважаючи на вчинений замах, спадкодавець складе на користь такої особи заповіт, вона спадкує на загальних підставах. Не мають права на спадкування особи, які умисно перешкоджали спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт, і цим сприяли виникненню права спадкування в них чи в інших осіб, або сприяли збільшенню їх частки у спадщині.

Не мають права на спадкування за законом батьки після дитини, щодо якої вони позбавлені батьківських прав, і їхні права не були поновлені на момент відкриття спадщини, а також батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), а також інші особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом. Не мають права на спадкування за законом одна після одної особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду.

За рішенням суду також може бути усунена від права на спадкування за законом особа, яка ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Підставою для визнання спадкоємця негідним може бути його поведінка не лише за життя спадкодавця, наприклад, до і після складання заповіту, а й після відкриття спадщини. Скажімо, вже після смерті спадкодавця спадкоємець вчинив замах на життя іншого спадкоємця.

Законодавець визначає юридичні факти, за наявності яких спадкоємці позбавляються права на спадкування.

Негідні дії спадкоємців, вчинення яких зумовлює усунення цих осіб від спадкування, за ступенем суспільної небезпеки є різними: від вчинення особливо тяжкого злочину до невиконання цивільних обов'язків і аморальної поведінки. Найтяжчими є злочини, спрямовані проти життя спадкодавця та інших спадкоємців.

Із ч. 1 ст. 1224 ЦК України не впливає, що спадкоємці повинні діяти виключно з метою заволодіти спадщиною. Таке розуміння зумовило б неправильне й обмежене застосування цієї норми. Тому й особи, які вчинили вбивство спадкодавця чи спадкоємця не лише з корисних мотивів, а із ревнощів, помсти, з метою приховати інший злочин, із хуліганських та інших мотивів, повинні усуватися від спадщини, оскільки вони своїми умисними діями об'єктивно сприяли тому, що їх закликають до спадщини, чи їх частка спадщини внаслідок таких дій, спрямованих проти інших спадкоємців, автоматично збільшується.

Кваліфікаційною ознакою, яка виступає як підстава усунення від спадкування, в таких випадках є умисні дії спадкоємця. Оскільки до негідних спадкоємців віднесено лише осіб, які вчинили умисні злочини проти особи спадкодавця чи інших спадкоємців, то вчинення злочину з необережності, як і вчинення дій, які спричинили смерть спадкодавця чи інших спадкоємців, але не можуть визнаватися злочинними, не є підставою для усунення від спадщини.

Водночас зміст ч. 1 ст. 1224 ЦК України, на думку Ю. Заїки, є не зовсім чітким [15, с. 232]. Щодо поняття навмисного вбивства і його класифікації труднощів у судовій практиці не виникає, зрозуміло, що йдеться про кваліфікацію злочинів за певними статтями КК України.

Особа позбавляється права на спадкування за умови, якщо вона: а) належить до числа спадкоємців за законом; б) на неї відповідно до закону, договору чи рішення суду було покладено обов'язок утримувати спадкодавця; в) особа ухилялася від обов'язку щодо утримання спадкодавця, і ця обставина встановлена судом.

Положення цієї частини стосуються, насамперед, дітей спадкодавця.

Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків закріплений у ст. 51 Конституції України. Згідно зі ст. 172 СК України дитина, повнолітні дочка, син зобов'язані піклуватися про батьків, виявляти про них турботу та надавати їм допомогу. Допомога може виражатися у моральній підтримці, наданні побутових послуг – прибиранні квартири, пранні білизни, ремонті побутових приладів тощо.

Така допомога може виражатися як у самостійному піклуванні, так і в опосередкованому, через укладення договору з відповідними фізичними чи юридичними особами про надання послуг по догляду за батьками [16, с. 290].

Виконання обов'язку надавати допомогу батькам не завжди пов'язане із грошовими затратами. Як підкреслює З. Ромовська, у ч. 3 ст. 172 СК України законодавчо закріплене правило, яке було вироблене судовою практикою і відображає теоретичну догму: обов'язок особистого немайнового характеру, насамперед, обов'язок щодо піклування, виховання, не може забезпечуватися можливістю його примусового виконання [17, с. 351].

Обов'язки матеріального характеру конкретизовано у ст. 202 СК України: повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги.

Обов'язок утримувати батьків зумовлений тим, що батьки не здатні утримувати себе самостійно і потребують допомоги у придбанні одягу, продуктів харчування, ліків, оплати комунальних послуг тощо.

Підставою виникнення цих обов'язків є сукупність певних юридичних фактів: а) наявність кровного чи юридичного споріднення (відносини усиновлення); б) постійна непрацездатність батьків із-за віку чи стану здоров'я; в) потреба батьків у матеріальній допомозі; г) повноліття дітей. За відсутності хоча б однієї із наведених умов обов'язок дітей щодо утримання батьків не виникає. Тобто, якщо дитина набула повної дієздатності за рішенням органів опіки чи піклування, ця обставина не буде підставою для покладення на неї обов'язку по утриманню батьків, хоча договір про сплату аліментів може бути укладено між батьками і неповнолітніми дітьми.

Повнолітні ж діти зобов'язані утримувати своїх батьків незалежно від того, чи є вони самі працездатними чи дієздатними і чи забезпечені необхідними коштами. Тому аліментні зобов'язання виникають і в тому випадку, коли діти перебувають у тяжкому матеріальному становищі. Звичайно, що ця обставина враховується судом при визначенні розміру аліментів. Розмір аліментів на батьків може бути визначено у твердій грошовій сумі і (або) у частці від заробітку (доходу) з урахуванням матеріального та сімейного становища сторін.

Сімейне законодавство наділяє дітей щодо їх батьків не лише обов'язками, а й правами. Так, ч. 2. ст. 172 СК України надає повнолітній дочці, сину право звертатися за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків, як їх законних представників, без спеціальних на те повноважень. Не реалізація дітьми цього права, навіть якщо це зумовило настання негативних наслідків майнового характеру для їх батьків, не є підставою усунення дітей від спадкування.

Певні проблеми виникають, якщо порушена проти спадкоємця кримінальна справа за фактом вбивства чи замаху на вбивство не дістали свого логічного завершення, і спадкоємець залишився у статусі підозрюваного, звинуваченого чи підсудного. Наприклад, спадкоємець помер під час попереднього чи судового слідства, покінчив життя самогубством, захворів на тяжку психічну хворобу тощо.

Так, П. Нікітюк вважає, що у випадку, коли після вчинення злочину спадкоємець не був засуджений у зв'язку з тим, що він помер, захворів тяжкою хворобою чи справа проти нього була припинена за іншими підставами, таку особу можна виключити з числа спадкоємців на підставі постанови компетентних органів про припинення щодо неї кримінального переслідування [18, с. 57].

Ми вважаємо, що за відсутності обвинувального вироку немає підстав для усунення спадкоємця від спадщини, оскільки вину особи у вчиненні злочину може встановити лише суд. Винятками будуть випадки, коли порушена проти спадкоємця кримінальна справа (наприклад, підробка заповіту) припинена за не реабілітуючими для нього підставами.

Разом із тим у ст. 1224 ЦК України значно розширено можливості спадкодавця розпорядитися своїм майном на користь будь-якої особи, незважаючи на вчинення нею будь-яких протиправних дій як кримінального, так і цивільно-правового характеру.

З такою позицією законодавця не можна не погодитися. Оскільки фізична особа має можливість як завгодно розпорядитися своїм майном за життя – укласти договір купівлі-продажу, міни, дарування з будь-яким контрагентом, чому вона повинна позбавлятися цього права при складанні заповіту? Заборона спадкодавцю в таких випадках складати за-

повіт на користь спадкоємця, який вчинив протизаконні дії, суперечила б не лише засадам права власності, а й нормам моралі.

У таких випадках за наявності обвинувального вироку існуватиме презумпція усунення від спадщини, якщо ж спадкодавець складе заповіт, незважаючи на негідну поведінку спадкоємця, то останній отримає спадщину за заповітом на загальних підставах. У таких випадках факт складання заповіту на користь негідного спадкоємця спростовує презумпцію закону про позбавлення такого спадкоємця права спадкування.

Водночас, ч. 2 ст. 1224 ЦК України не дає відповіді на питання щодо того, чи має право негідний спадкоємець на спадщину, яку спадкодавець не вказав у заповіті. Скажімо, сина засуджують за замах на вбивство спадкодавця, але, незважаючи на це, батько складає заповіт і залишає йому будинок. Чи має син право на інше спадкове майно – домашню худобу, транспортний засіб, хатні речі як спадкоємець за законом першої черги, чи до спадщини повинен закликатися спадкоємець другої черги – брат спадкодавця? Аналогічне питання виникає і при складанні заповіту на користь батьків, які позбавлені батьківських прав, якщо заповідається не все майно.

О. Шиловост, аналізуючи аналогічну за змістом ст. 1117 ЦК РФ вважає, що складання заповіту після вчинення спадкоємцем негідних дій означає його прощення не лише щодо заповіданого майна, а й щодо спадкування за законом [19, с. 76].

Вважаємо, що для такого висновку підстав недостатньо. Законодавець, усуваючи від спадщини негідних спадкоємців, захищає, насамперед, права спадкодавця, якому цивілістична доктрина 50-х років надавала можливість змінити чи скасувати заповіт, складений на користь спадкоємця, який виявився негідним, або позбавити його спадщини у новому заповіті. Незважаючи на надане право, спадкодавець не завжди має реальну можливість реалізувати його з різних причин: похилий вік, тяжка хвороба, фізична неспроможність, правова необізнаність, труднощі практичного характеру тощо.

На практиці це приводило до того, що, незважаючи на негативне ставлення спадкодавця до спадкоємця, він не завжди встигав скористатися своїм правом і позбавити того спадщини. Тому ми не можемо погодитися з думкою, що спадкоємець має вважатися прощеним і тоді, коли після вчинення ним протиправних дій спадкодавець не змінював складений на користь такої особи заповіт [20, с. 193].

Діюча сьогодні презумпція негідності спадкоємця дозволяє спадкодавцю переформувати її зміст шляхом вчинення активних дій: він може скласти заповіт, включивши негідного за законом спадкоємця в число інших спадкоємців і призначити їм як рівні, так і нерівні частки спадщини; може призначити негідного спадкоємця єдиним спадкоємцем усього свого майна, а може виділити йому конкретне майно або певну частку майна. За таких обставин немає підстав вважати, що призначення спадкоємцю за заповітом певної частки означає, що заповідач не заперечує проти його спадкування за законом на загальних підставах. Спадкодавець може залишити за заповітом своєму сину, наприклад, Біблію, з надією, що той виправить свою негідну поведінку, але це не буде підставою для того, щоб син отримував спадщину в рівних частках зі своїми братами та сестрами як спадкоємець за законом.

Правового значення набуває не сам факт прощення спадкодавцем негідного спадкоємця, а волевиявлення спадкодавця на призначення такої особи саме спадкоємцем. Спадкодавець може і не вибачити негідних дій свого сина, брата, але як людина милосердна, піклуючись про його дітей, і нарешті, про нього самого, призначити такій особі спадщину. Тому не можна погодитися з думкою, що підставою спадкування негідним спадкоємцем за законом може бути сам факт прощення спадкодавцем такого спадкоємця в будь-якій формі, у тому числі й показами свідків [19, с. 79]. Однією із умов дійсності заповіту є саме його формальність. Це стосується, насамперед, особливих вимог до заповіту як письмового документа.

На практиці також можуть виникати питання щодо наявності прав на спадкування на обов'язкову частку у спадщині у непрацездатних батьків (усиновлювачів) після смерті їхньої дитини, які хоча і не були позбавлені батьківських прав, але ухилялися від обов'язку

утримувати дитину. Якщо є докази, то такі батьки за рішенням суду можуть бути усунені від спадкування.

При вирішенні питання стосовно спадкування чоловіка (дружини) на обов'язкову частку, коли шлюб був визнаний недійсним після смерті одного із подружжя, слід керуватися ст. 45 СК України, згідно якої недійсний шлюб, а також шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду, не є підставою для виникнення у осіб, між якими він був зареєстрований, прав та обов'язків подружжя, зокрема права спадкування у першій черзі та права на обов'язкову частку (статті 1241, 1261 ЦК, 39, 40,41 СК).

При вирішенні питання стосовно спадкування дитини за правом на обов'язкову частку після смерті батьків, якщо шлюб між ними був визнаний недійсним після їх смерті, слід керуватися статтею 47 СК України: недійсність шлюбу не впливає на обсяг взаємних прав та обов'язків батьків та дитини, яка народилася у цьому шлюбі, тому дитина має право спадкувати після смерті батьків як обов'язкову частку, так і як спадкоємець першої черги.

Після встановлення розміру обов'язкової частки у спадщині нотаріус видає обов'язковому спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину за законом, а спадкоємцеві за заповітом – свідоцтво про право на спадщину за заповітом.

Захист права на обов'язкову частку в спадщині може здійснюватись шляхом пред'явлення вимог про визнання права на обов'язкову частку в спадщині (ст. 1241 ЦК), перерозподіл спадщини (ст. 1280 ЦК), визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину (ст. 1301 ЦК).

Згідно з положенням статті 1280 ЦК України перерозподілу підлягає лише спадкове майно. Тому у справах про перерозподіл спадкового майна суд повинен чітко встановити обсяг спадкової маси, чітко визначити майно, яке до неї входить.

Незважаючи на покладений на нотаріуса обов'язок перевірити наявність осіб, що мають право на обов'язкову частку у спадщині, непоодинокими у судовій практиці є справи про перерозподіл спадщини саме у зв'язку із неврахуванням такої частки. Так, Обухівським районним судом Київської області було частково задоволено позов про перерозподіл спадщини та внесення змін до раніше виданих свідоцтв про право на спадщину. Судом було встановлено, що позивач є інвалідом II (другої) групи з дитинства, а тому, відповідно до статті 1241 ЦК України має право на обов'язкову частку у спадщині після смерті батька, незалежно від наявності заповіту. 16.10.2012 р. позивачем було направлено заяву до Української міської державної нотаріальної контори щодо перерозподілу спадщини та видачу свідоцтва про право на спадщину за законом.

Однак державним нотаріусом Української міської державної нотаріальної контори О.В. Антонченко було надіслано позивачеві листа, в якому зазначено, що останній може звернутися до суду за захистом своїх законних прав та інтересів у зв'язку з тим, що нотаріусом уже видано свідоцтво про право на спадщину на ім'я ОСОБА_4 [21].

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити необхідність удосконалення правового регулювання в частині можливості визначення обов'язкових спадкоємців негідними, що буде тягнути за собою відмову в наданні частки у спадковому майні. Також важливим моментом є встановлення відповідальності для нотаріусів, які не вжили всіх необхідних заходів зі встановлення обов'язкових спадкоємців і неправильно визначили розмір такої частки.

У зв'язку з цим важливим при удосконаленні правового регулювання процедур прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку у спадщині є поєднання досвіду правового регулювання, судової практики, а також правозастосовної практики нотаріусів, що є важливими учасниками спадкових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. [Текст] // ОВУ. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
2. Спадкове право : Нотаріат. Адвокатура. Суд : науково-практичний посібник [Текст] / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавець С.Я. Фурса: КНТ, 2007. – 1216 с.
3. Рябоконт Є.О. Інститут прийняття спадщини в цивільному законодавстві України: проблеми і перспективи [Текст] / Є.О. Рябоконт // Вісник Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка : Юридичні науки. – 2005. – № 67–69. – С. 129–134.

4. Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні: постанова Пленуму ВСУ від 31.01.1992 року № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-92>.
5. Рішення Красилівського районного суду Хмельницької області у справі № 2209/2130/12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30004190>.
6. Право власності в Україні: навч. посіб. [Текст] / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 816 с.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2-т. [Текст] / Відповід. ред. О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецова, В.В. Луць. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – 1088 с.
8. Городилова О.О. Усунення від права на спадкування: історія, тенденції, сучасність [Текст] / О.О. Городилова // Науковий вісник Юрид. акад. МВС: Зб. наук. праць. – 2005. – № 1 (20). – С. 172–178.
9. Товстолес Н.О. О лишении наследства по Гражданскому кодексу [Текст] / Н.О. Товстолес // Право и жизнь. – 1927. – № 6–7. – С. 52–64.
10. Серебровский В.И. Наследственное право [Текст] / В.И. Серебровский // Советская юстиция. – 1937. – № 10–11. – С. 26–29.
11. Серебровский В.И. Избранные труды [Текст] / В.И. Серебровский. – М.: Статут, 1997. – 567 с.
12. Ландкоф С.Н. Основы гражданского права [Текст] / С.Н. Ландкоф. – К.: Рад. школа, 1948. – 424 с.
13. Чепига Т.Д. Наследование по завещанию в советском гражданском праве [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Т.Д. Чепига. – М., 1963. – 16 с.
14. Коваленко Т.П. Основні питання радянського спадкового права [Текст] / Т.П. Коваленко. – К., 1971. – 50 с.
15. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток [Текст] : монографія / Ю.О. Заїка. – 2-е вид. – К. : КНТ, 2007. – 288 с.
16. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України [Текст] / За ред. Є.О. Харитонова. – Х: ТОВ «Одісей», 2006. – 552 с.
17. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар [Текст] / З.В. Ромовська. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.
18. Никитюк А.С. Наследственное право и наследственный процесс [Текст] / А.С. Никитюк. – Кишинев: Штица, 1973. – 258 с.
19. Шиловост О.Ю. Наследование по закону в российском гражданском праве [Текст] / О.Ю. Шиловост. – М.: Норма, 2006. – 272 с.
20. Гаврилов В.Н. Отстранение от наследования недостойных наследников: история, перспективы зарубежного опыта [Текст] / В.Н. Гаврилов // Известия вузов. Правоведение. – СПб, 2002. – № 5. – С. 190–196.
21. Рішення Обухівського районного суду у Київській області у справі № 1018/7885/12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32654183>.

